

PORODICA KAO KRIMINOGENI FAKTOR RAZVOJA MALOLJETNIČKOG PRESTUPNIŠTVA

Nebojša Macanović¹

Rezime

Pored pozitivnih uticaja porodice na razvoj i formiranje ličnosti djeteta, ona može imati i sasvim drugačiji, negativan i destruktivan uticaj na razvoj maloljetnika. Ukoliko je funkcija porodice narušena, efekat na dijete može biti negativan i može uticati na pojavu devijantnosti. U ovom radu predstavimo karakteristike i obilježja porodica maloljetnih prestupnika kojima je izrečena vaspitna mjera upućivanja u Vaspitno-popravni dom Banja Luka u periodu od 2006. do 2020. godine. Cilj ovog rada jeste, zapravo, da ukažemo na to koliko narušena struktura i funkcionalnost porodice utiče na pojavu prestupničkog ponašanja kod djece, te koliko ovi indikatori mogu biti značajni za sprovođenje procesa resocijalizacije maloljetnih prestupnika tokom izdržavanja vaspitne mjere. Ovo je prvo istraživanje koje je sprovedeno u ovoj vaspitnoj ustanovi od njenog osnivanja, što ukazuje na društveni, naučni, ali i aplikativni značaj ovog istraživanja i rezultata do kojih smo došli.

Ključne riječi: porodica, maloljetni prestupnici, resocijalizacija, vaspitna mjera.

¹ Nebojša Macanović je doktor pedagoških nauka i vanredni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci. Elektronska adresa: nebojsa.macanovic@fpm.unibl.org

Uvod

Poremećen sistem vrijednosti i anomičnost društva stvaraju idealne uslove za razvoj poremećaja u ponašanju kod djece i mladih. Maloljetnička delinkvencija jeste pojava koja je rezultat neadekvatne socijalizacije, vaspitanja i uslova odrastanja djeteta. Ipak, kada se ona desi, neophodno je primijeniti najefikasnije vaspitne mjere kako bi se takvo ponašanje suzbilo i korigovalo (Macanović, 2021). U nekim situacijama, kada određeni postupci i vaspitne mjere nisu dali pozitivne rezultate ili kada se radi o počinjenim teškim krivičnim djelima, maloljetnici se upućuju u vaspitno-popravni dom i maloljetnički zatvor. U takvim ustanovama teži se resocijalizaciji maloljetnih prestupnika, tj. promjeni njihovih kriminogenih stavova i ponašanja, izgrađivanju prihvatljivog sistema vrijednosti, završetku osnovnog obrazovanja i stručnom osposobljavanju, kao i izgrađivanju radnih navika i razvijanju određenih kompetencija i socijalnih vještina. Da bi resocijalizacija maloljetnih prestupnika bila uspješna, neophodna je i pomoć porodice, koja je često upravo kriminogeni faktor i uzrok njihovog delinkventnog ponašanja. Zato je važno poznavati situaciju u porodici i otklanjati uzroke koji dovode do kriminalnog ponašanja maloljetnih prestupnika i problema ukoliko se oni nalaze upravo u porodici. „Porodica je veoma važan faktor kriminogeneze. Narušeni porodični odnosi mogu predstavljati uslov, ali veoma često i uzrok maloletničke delinkvencije. Porodica je prirodno i najsigurnije okruženje za maloletnika. Ukoliko harmonični porodični odnosi izostanu, porodično okruženje se transformiše u jedan od najuticajnijih faktora maloletničke delinkvencije” (Мирлић, 2020: 21).

U ovom radu bavimo se porodicama maloljetnih prestupnika koji se nalaze na izdržavanju vaspitne mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom. Sagledavajući njihove karakteristike, ukazaćemo na bitne porodične indikatore koji uzrokuju prestupničko ponašanje djece i mladih.

Istraživanja o povezanosti porodice i maloljetničke delinkvencije

Prema novijoj sociološkoj literaturi u zemljama anglosaksonskog pravnog sistema, sagledavanje fenomena „razorenog doma” i disfunkcionalnosti porodice nezaobilazno je u proučavanju fenomena maloljetničke delinkvencije. „Klinard (M. B. Clinard), koji je jedan od predstavnika ovog shvatanja,

mišljenja je da je porodica kao institucija pretrpjela veliku društvenu promjenu, što je imalo za posljedicu promjene važnosti njene uloge u društvu. Moderno dijete prolazi kroz proces socijalizacije sve više pripadajući drugim društvenim grupama, kao što su škola i ulična banda. Klinard ističe da oslabljenost rodbinskih veza, kao i uposlenost majke izvan kuće, čine da dijete u gradu provodi sve manje vremena sa članovima svoje porodice. Ovaj autor zastupa stav da porodica više ne igra odlučujuću idealizovanu ulogu primarnog faktora, koji će ohrabiti ili pak spriječiti maloljetničku delinkvenciju. Međutim, delinkventni obrasci ponašanja mogu se razviti neposredno u porodici” (Clinard, 1968, vidjeti u: Mirić, 2014: 173).

Povezanost strukture porodice i maloljetničke delinkvencije dokumentovana je u brojnim studijama koje ukazuju na to da promjene porodične strukture, posebno razvod braka, predstavljaju značajan faktor rizika pojave kriminaliteta kod adolescenata. Prema Killenu (2001), bez obzira na strukturu porodice, u nepovoljnim društvenim okolnostima, opterećeni borbom za egzistenciju, roditelji često nisu u stanju da obavljaju svoju roditeljsku ulogu, što može dovesti do različitih poremećaja u ponašanju djece i mladih. Brojni autori proučavali su doprinos pojedinih faktora porodičnog konteksta nastanku devijantnog ponašanja kod dece (npr. Howells, Rosenbaum, 2008; Hrnjica, 2008; Jugović, 2014; Macanović, 2021; Macanović, Grbić-Pavlović, Kuprešanin, 2016; Nedimović, Biro, 2011). U takvim istraživanjima utvrđeno je da su faktori na nivou porodice koji neposredno doprinose učvršćivanju agresije i pojavi devijantnog ponašanja djece: nerazumijevanje i česte svađe roditelja, nasilje u porodici, nedostatak komunikacije u porodici, kruta disciplina, nepotpunost porodice, loš socioekonomski status, izolovanost porodice od okruženja, nedostatak roditeljskog nadzora, nedostatak socijalne podrške od strane roditelja, pozitivan stav roditelja prema nasilju i sl.

Brojni su razlozi zbog kojih porodice postaju strukturalno narušene, a promjena u strukturi dovodi i do niza promjena u funkcionisanju porodice. Najčešća porodica, kada je struktura u pitanju, koja se dovodi u vezu sa delinkventnim ponašanjem mladih, jeste jednoroditeljska porodica. Ono što je istraživanjima utvrđeno jeste da se u jednoroditeljskim porodicama kriminalitet javlja češće nego što je to slučaj sa porodicama u kojima su prisutna oba roditelja. Objasnjenje za to mnogi stručnjaci pokušavaju naći u činjenici da jedan roditelj može manje efikasno voditi nadzor nad ponašanjem svoje djece, i manje efikasno može organizovati njihovo slobodno vrijeme nego što to čine oba roditelja istovremeno. Adolescenti iz porodica koje karaktere-

riše nedostatak reda i discipline četiri puta više su izloženi riziku da će se delinkventno ponašati kao odrasli nego djeca iz strukturisanih porodica (Hove, 2007). Međutim, nije dokazano da se jednoroditeljska porodica može označiti kao uzročnik kriminalnog ponašanja.

Uzroke delinkventnog ponašanja mladih treba prvenstveno tražiti tamo gdje bi oni trebalo da budu i najsigurniji – u porodici (Macanović, 2020). Nalazi ranijih istraživanja pokazuju da izvjesni faktori porodične sredine mogu, takođe, pozitivno ili negativno uticati na školsko postignuće djeteta. Na primjer, utvrđeno je da je socioekonomski status porodice povezan sa nivoom postignuća učenika (Anderson, Scott, 2012; Christle, et al., 2007; Macanović, Dujaković, 2019), u smislu da je nizak socioekonomski status porodice i život u siromaštvu povezan sa školskim neuspjehom pojedinca.

Takođe, neka ranija istraživanja ukazuju na to da je sociokulturni nivo porodice povezan sa nivoom postignuća djeteta (Bowen, Bowen, 1998, prema Woolley, Grogan-Kaylor, 2006; Milošević, 2004). Ukoliko dijete živi u porodici visokog sociokulturnog nivoa, izvjesno je da će težiti postizanju visokog školskog uspjeha. Step en obrazovanja roditelja pozitivno je povezan sa nivoom postignuća djeteta (Malinić, 2009; Šram, Futo, 1988), pri čemu je utvrđeno da je obrazovni nivo majke značajniji za pojavu školskog neuspjeha djeteta nego obrazovni nivo oca (Malinić, 2009). Uočeno je da učenici čiji roditelji nemaju završenu osnovnu školu u svim razredima postižu slabiji školski uspjeh od učenika čiji roditelji imaju viši nivo obrazovanja od navedenog. Osim toga, kada je riječ o kontinuitetu školskog uspjeha/neuspjeha tokom osnovne škole, utvrđeno je da, što je obrazovanje roditelja niže, to opšti uspjeh učenika tokom osnovne škole značajnije opada.

Kvalitet odnosa roditelj – dijete je, takođe, značajan činilac školskog postignuća djeteta (Murray, 2009; Peterson, 2001; Woolley, Kol, Bowen, 2009). Utvrđeno je da je neadekvatan odnos roditelja prema djeci koji se ispoljava u prezaštićavanju ili odbacivanju djeteta na negativan način povezan sa školskim uspjehom, kao i kasnijom socijalnom prilagođenošću i vršnjačkom prihvaćenošću djeteta (Peterson, 2001; Rogers et al., 2009). Takođe, utvrđeno je da postoji statistički značajna povezanost između školskog uspjeha djeteta i iskazivanja povjerenja prema djetetu od strane roditelja i obrnuto. Uočeno je da će dijete imati bolji školski uspjeh ukoliko roditelji iskazuju više povjerenja prema njemu, kao i ono prema roditeljima (Šram i Futo, 1988).

Pored obrazovanja roditelja, za postizanje školskog uspjeha od važnosti je i stepen uključenosti roditelja u proces obrazovanja djeteta (rad kod kuće na domaćim zadacima, interesovanje za školski život djeteta, davanje dodatnih objašnjenja i sl.) (Masten, Coatsworth, 1998; Peterson, 2001; Woolley, Kol, Bowen, 2009). Utvrđeno je, pritom, da postoji razlika u pogledu povezanosti između načina uključenosti roditelja u obrazovanje djece i školskog uspjeha s obzirom na pol roditelja. U studiji koju su realizovali Rodžers i saradnici (Rogers et al., 2009) pronađeno je da je akademski pritisak oca prediktor nižeg postignuća, dok ohrabrenje i podrška majke predviđaju bolji školski uspjeh.

Kada su u pitanju maloljetni prestupnici koji se nalaze u vaspitno-popravnim ustanovama, uočeno je da oni najčešće dolaze iz porodica narušene strukture i funkcionalnosti. Takođe, naglašena je njihova kriminogena inficiranost i porodična kriminalna anamneza (Macanović, 2014). Sva ova istraživanja ukazuju na to koliko struktura i disfunkcionalnost porodice u kojoj djeca odrastaju mogu biti uzrok njihovog devijantnog ponašanja.

Metodološki okvir istraživanja

Predmet i cilj istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada usmjeren je na utvrđivanje koliko porodica i njena obilježja mogu biti jedan od kriminogenih faktora razvoja maloljetničkog prestupništva. U skladu sa predmetom, osnovni cilj ovog rada jeste da utvrdimo karakteristike porodica maloljetnih prestupnika, te koliko kao takve mogu biti uzrok pojave maloljetničkog prestupništva.

Na osnovu definisanog cilja istraživanja, definisali smo sljedeće zadatke istraživanja:

1. Ustanoviti da li postoji statistički značajna razlika između strukture porodice i starosne kategorije maloljetnih prestupnika.
2. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i njene funkcionalnosti.
3. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i njihovog stepena obrazovanja.
4. Ispitati da li postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i vrste počinjenog krivičnog djela.

Hipoteze istraživanja

Glavna (generalna hipoteza):

Pretpostavljamo da porodice maloljetnih prestupnika imaju narušenu strukturu i izraženu disfunkcionalnost i da, kao takve, utiču na pojavu prestupničkog ponašanja kod djece, te da ovi indikatori mogu biti značajni za sprovođenje procesa resocijalizacije maloljetnih prestupnika tokom izdržavanja vaspitne mjere.

Posebne hipoteze:

(H1) Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice i starosne kategorije maloljetnih prestupnika.

(H2) Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i njene funkcionalnosti.

(H3) Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i njihovog stepena obrazovanja.

(H4) Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i počinjenog krivičnog djela.

Zavisna varijabla u ovom istraživanju jeste struktura porodice, dok su nezavisne varijable uzrast ili starosna kategorija maloljetnika, disfunkcionalnost porodice, stepen obrazovanja i krivična djela koja su počinili maloljetni prestupnici.

Naučne metode koje su korištene u ovom radu jesu: metoda analize i sinteze, metoda indukcije i dedukcije, analiza sadržaja dokumentacije, metoda teorijske deskripcije i komparativna metoda.

Populacija i uzorak istraživanja

Istraživanje je obavljeno na cjelokupnoj populaciji maloljetnih prestupnika u Republici Srpskoj kojima je izrečena vaspitna mjera upućivanja u vaspitno-popravni dom. Uzorak su činili svi maloljetnici koji su izdržavali vaspitnu mjeru upućivanja u Vaspitno-popravni dom Banja Luka od njegovog osnivanja, 2006. godine, do 2020. godine. U pomenutom periodu, vaspitnu mjeru upućivanja u vaspitno-popravni dom izdržavala su 102 maloljetna lica i svi su obuhvaćeni analizom u ovom radu. Svi maloljetnici koje smo obuhvatili istraživanjem bili su muškog pola, uzrasta od 15 do 21 godine. Empirijsko istraživanje realizovano je u Vaspitno-popravnom domu Banja Luka u periodu od februara do aprila 2020. godine.

Rezultati istraživanja i njihova interpretacija

Prva posebna hipoteza (H1) u našem istraživanju glasila je: Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice i starosne kategorije maloljetnih prestupnika. Strukturalna cjelovitost porodice predstavlja značajan preduslov njene funkcionalne adekvatnosti. Nasuprot tome, poremećaji u strukturi porodice imaju negativan uticaj na cjelokupni porodični sistem i njegovo funkcionisanje. Nepotpunost porodice može biti izazvana brojnim faktorima i, u zavisnosti od toga, ostavlja različite posljedice. Tako razorenost porodice koja je rezultat uticaja koji su van moći porodice, kao što je smrt nekog od roditelja, imaju slabije nepovoljno dejstvo. Sa druge strane, porodica čija je struktura poremećena pretežno subjektivnim slabostima roditelja, kao što su razvod, vanbračnost i drugi razlozi odvojenog života roditelja, imaju neuporedivo teže posljedice po djecu i njihov razvoj.

Varijabla „struktura porodice“ u ovom istraživanju posmatrana je sa aspekta da li je struktura porodice očuvana (potpuna) ili je narušena (nepotpuna) usljed smrti nekog od članova porodice, razvoda ili oduzimanjem starateljstva nad djecom roditeljima. Zbog tako definisanih i predstavljenih podataka u socijalnoj anamnezi štićenika, nismo bili u mogućnosti da nepotpunu strukturu porodice posmatramo i iz ugla drugih faktora koji narušavaju njenu strukturu. Kada je u pitanju uzrast, tj. starosna kategorija maloljetnih prestupnika, nju smo podijelili prema zakonskim odredbama, i to na: mlađa maloljetna lica (14–16 god.), starija maloljetna lica (16–18 god.) i na mlađa punoljetna lica (18–21 god.). Takođe, zbog manjeg uzorka štićenika smatrali smo da je ovakvo grupisanje podataka, prema zakonskim odredbama, najbolji način predstavljanja ove varijable jer su empirijske frekvence dobijene u rezultatima istraživanja niske, te bez grupisanja i spajanja kategorija odgovora ne bismo dobili adekvatne statističke pokazatelje.

Tabela 1

Struktura porodice i starosna kategorija maloljetnih prestupnika

Struktura porodice	Uzrast						Ukupno		
	Od 15 do 16		Od 16 do 18		Od 18 do 21				
Potpuna	2	10,5%	15	27,8%	15	51,7%	32	31,4%	
Nepotpuna	17	89,5%	39	72,2%	14	48,3%	70	68,6%	
Ukupno	19	100%	54	100%	29	100%	102	100,0%	
Df									2
χ^2									9,738
C									0,295

Prema podacima prikazanim u tabeli 1, najveći broj porodica maloljetnih prestupnika su nepotpune, i to njih 70 ili 68,6%, dok 32 ili 31,4% pripadaju potpunim porodicama. Kada su u pitanju starosne kategorije maloljetnih prestupnika koji se nalaze na izdržavanju vaspitne mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom, najviše ih imamo u kategoriji starijih maloljetnih prestupnika, i to 54 ili 52,9%, što ukazuje na to da je ova kategorija i najrizičnija grupa prestupnika. Kada posmatramo strukturu porodice i starosne kategorije maloljetnih prestupnika, primjećujemo da kod mlađih maloljetnih lica imamo 2 ili 10,5% koji dolaze iz potpunih porodica, dok njih 17 ili 89,5% pripada nepotpunim porodicama. Slična je situacija i kod starijih maloljetnih lica, gdje njih 15 ili 27,8% pripada cjelovitim ili potpunim porodicama, a 39 ili 72,2% nepotpunim. Interesantni su podaci kod mlađih punoljetnih lica, gdje imamo 15 ili 51,7% maloljetnih prestupnika koji dolaze iz potpunih porodica, a 14 ili 48,3% iz nepotpunih porodica. Ova ujednačenost ukazuje na mogući kasniji početak prestupničkog ponašanja, kao i mogući uzrok prestupničkog ponašanja koji vjerovatno nije direktno vezan za strukturu porodice.

Iz podataka iznesenih u tabeli 1 vidljivo je da postoji statistički značajna razlika između strukture porodica maloljetnih prestupnika i starosne kategorije kojoj pripadaju maloljetnici. To smo utvrdili izračunavanjem Hi-kvadrata. Utvrđeni $\chi^2 = 9,738$ pri $df = 2$ statistički je značajan na nivou 0,01, što potvrđuje našu hipotezu, tj. da narušena struktura porodice utiče na pojavu prestupničkog ponašanja i da je ona naročito izražena kod mlađih i starijih maloljetnih lica. Time je prva posebna hipoteza (H1) dokazana.

Druga hipoteza (H2) koju smo postavili glasi: Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i njene funkcionalnosti. U prethodnoj hipotezi vidjeli smo da čak 70 ili 68,6% ispitanika, tj. maloljetnih prestupnika, dolazi iz nepotpunih porodica. Često se narušena struktura porodice povezuje sa njenom funkcionalnošću, te smo iz tog razloga željeli da ispitamo odnos ove dvije varijable. U ovom istraživanju, disfunkcionalnost porodice posmatrali smo kroz prisutnost nasilja u porodici, narušenih porodičnih odnosa i komunikacije, alkoholizma, zavisnosti od opojnih sredstava i zanemarivanja djece, jer su nam ti podaci, kada je u pitanju oblik disfunkcionalnosti, bili jedino i dostupni.

Tabela 2

Struktura porodice i njena funkcionalnost

Struktura porodice	Funkcionalnost porodice				Ukupno	
	Funkcionalna		Disfunkcionalna			
Potpuna	13	50%	19	25%	32	31,4%
Nepotpuna	13	50%	57	75%	70	68,6%
Ukupno	26	100%	76	100%	102	100%
Df			1			
χ^2			5,624			
C			0,229			

Iz podataka predstavljenih u tabeli 2 utvrdili smo da je, kada je u pitanju funkcionalnost porodice, podjednak broj maloljetnih prestupnika koji pripadaju potpunim ili nepotpunim porodicama. Posmatrajući podatke koji ukazuju na broj disfunkcionalnih porodica, utvrdili smo da njih 19 ili 25% pripadaju potpunim porodicama, a njih 57 ili 75% nepotpunim porodicama. Sve to ukazuje da nepotpune porodice imaju izraženije i narušene porodične odnose, koji se reflektuju i na ponašanje maloljetnika.

Analizirajući podatke došli smo do saznanja da 76 ili 74,5% maloljetnih prestupnika potiče iz disfunkcionalne porodice. U porodicama gdje su loši odnosi između bračnih drugova i poremećeni odnosi roditelja i djece, djeca često ispoljavaju devijantno ponašanje. U takvim situacijama maloljetnici izlaz traže upravo u vršenju krivičnih djela. Kada posmatramo strukturu i funkcionalnost porodice, evidentno je da od 32 potpune porodice imamo 19 ili 59,4% slučajeva disfunkcionalnih porodica, koje, kao takve, takođe predstavljaju rizičan faktor koji dovodi do pojave delinkventnog ponašanja kod mladih. U potpunim, kao i u nepotpunim porodicama, često se javljaju problemi kao što su alkoholizam, nasilje, zanemarivanje djece i slično. Na disfunkcionalnost porodice svakako utiče i situacija u društvu, prije svega veliki broj nezaposlenih, siromaštvo, kriza sistema vrijednosti, migracije stanovništva, socijalna isključenost i drugi faktori. Ipak, potrebno je naglasiti da su porodice sa formalno očuvanom strukturom, ali sa poremećenim porodičnim odnosima daleko rizičnije za pojavu kriminogene inficiranosti i delinkvencije kod mladih. Na osnovu prikazanih podataka možemo konstatovati da je za pojavu maloljetničke delinkvencije daleko rizičniji faktor narušena funkcionalnost porodice nego njena struktura.

Iz podataka iznesenih u tabeli 2 vidljivo je da postoji statistički značajna razlika između strukture porodica maloljetnih prestupnika i njihove funkcionalnosti. To smo utvrdili izračunavanjem hi-kvadrata. Utvrđeni $\chi^2 = 5,624$ pri $df = 1$ statistički je značajan na nivou manjem od 0,05, što potvrđuje našu hipotezu, tj. da kod nepotpunih porodica maloljetnih prestupnika imamo znatno izraženiju disfunkcionalnost nego kod potpunih porodica iz kojih maloljetnici dolaze. Time je druga posebna hipoteza (H2) dokazana.

Treća posebna hipoteza (H3) u našem istraživanju glasi: Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i njihovog stepena obrazovanja. Kada je u pitanju stepen obrazovanja maloljetnih prestupnika, odredili smo četiri kategorije, i to: nepotpuna osnovna škola, završena osnovna škola, nepotpuna srednja škola i završena srednja škola.

Tabela 3

Struktura porodice i stepen obrazovanja maloljetnih prestupnika

Struktura porodice	Stepen obrazovanja									
	Nepotpuna OŠ		Završena OŠ		Nepotpuna SŠ		Završena SŠ		Ukupno	
Potpuna	9	23,1%	11	25%	7	53,8%	5	83,3%	32	31,4%
Nepotpuna	30	76,9%	33	75%	6	46,2%	1	16,7%	70	68,6%
Ukupno	39	100%	44	100%	13	100%	6	100%	102	100,0%
Df	3									
χ^2	12,650									
C	0,332									

Iz podataka prikazanih u tabeli 3 evidentno je da najveći broj maloljetnih prestupnika, njih 44 ili 43,1%, ima završenu osnovnu školu, dok njih 39 ili 38,2% ima nepotpunu osnovnu školu. Kada je u pitanju srednje obrazovanje, njih šest ili 5,9% ima završenu srednju školu, dok 13 ili 12,7% ima nepotpunu srednju školu. Kada je u pitanju odnos strukture porodice i stepena obrazovanja maloljetnih prestupnika, utvrdili smo da, kada je u pitanju nepotpuna osnovna škola (samovoljno napuštanje, izbacivanje iz škole i sl.), njih devet ili 23,1% dolazi iz potpunih porodica, a 30 ili 76,9% iz nepotpunih. Slična je situacija kada je riječ o šticienicima sa završenom

osnovnom školom, gdje njih 11 ili 25% dolazi iz potpunih porodica, a 33 ili 75% pripada nepotpunim porodicama. Kada je u pitanju nepotpuna srednja škola, situacija je približno ujednačena, tj. sedam ili 53,3% štićenika pripada potpunim, a šest ili 46,2% nepotpunim porodicama. Zanimljiva je situacija kada je riječ o štićenicima koji imaju završenu srednju školu, gdje njih pet ili 83,3% pripada potpunim porodicama, a jedan ili 16,7% nepotpunim. Činjenica je da nepotpune porodice imaju mnogo više problema u samoj egzistenciji, ali i kontroli djece, što se često reflektuje i na odnos djece prema školi i školskim obavezama.

Bez obzira na prikazane rezultate koji se odnose na stepen obrazovanja, maloljetni prestupnici generalno nemaju pretjerana interesovanja prema školi i školskim obavezama, a često, zbog smirivanja i motivisanja istih, nastavnici pribjegavaju lakšim i blažim kriterijumima ocjenjivanja, kao izbjegavanju disciplinskih kazni. Posljedica takvog odnosa škole i nastavnika prema maloljetnim delinkventima jeste sve izraženija polupismenost ovakve djece i neadekvatno znanje, koje ne prati stepen njihovog obrazovanja. Takođe, štićenici koji se nalaze u domu i koji imaju završenu srednju školu ne pokazuju interesovanje za nastavak edukacije kroz neke od neformalnih vidova obrazovanja (Macanović, 2021).

Rezultate našeg istraživanja potvrđuju i neka ranija istraživanja (Milošević, 2004; Zloković, 2014) koja su se bavila povezanošću strukture porodice i školskog uspjeha, tj. stepena obrazovanja maloljetnika. Maloljetni delinkventi koji žive u nepotpunim porodicama postižu slabiji uspjeh i imaju nižu prosječnu ocjenu od ostalih učenika. Kada je riječ o strukturi porodice i školskom uspjehu, uočeno je da je život u porodici u kojoj biološki otac nije prisutan (usljed razvoda, smrtnog slučaja ili preudaje majke) povezan sa niskim postignućem djeteta. Iako ispitanici koji su štićenici Vaspitno-popravnog doma Banja Luka u domu na izdržavanju vaspitne mjere ostaju najmanje šest mjeseci, a najviše četiri godine i imaju mogućnost da nastave školovanje ili da se prekvalifikuju za drugo zanimanje, oni uglavnom u prosjeku završe jedan ili dva razreda, te nakon obustave vaspitne mjere u većini slučajeva ne nastavljaju dalje školovanje.

Iz podataka iznesenih u tabeli 3 vidljivo je da postoji statistički značajna razlika između strukture porodica maloljetnih prestupnika i njihovog stepena obrazovanja. To smo utvrdili izračunavanjem hi-kvadrata. Utvrđeni $\chi^2 = 12,650$ pri $df = 3$ statistički je značajan na nivou 0,01, što potvrđuje našu hipotezu, tj. maloljetni prestupnici koji dolaze iz nepotpunih porodica

imaju znatno lošiji stepen obrazovanja. Time je i treća posebna hipoteza (H3) dokazana.

Četvrta posebna hipoteza (H4) u našem istraživanju glasi: Pretpostavljamo da postoji statistički značajna razlika između strukture porodice maloljetnih prestupnika i vrste počinjenog krivičnog djela. Kada je u pitanju ova hipoteza, rezultati istraživanja koji ukazuju na krivična djela koja su počinila maloljetna lica pokazuju niske empirijske frekvencije pojedinih krivičnih djela, te smo iz tog razloga krivična djela kategorisali u tri grupe ili oblasti, i to: krivična djela protiv imovine (krađe, teške krađe, kockanje), krivična djela protiv života i tijela (ubistva, pokušaj ubistva, nanošenje teških tjelesnih povreda, razbojništva, proizvodnja i promet opojnih sredstava i sl.) i krivična djela protiv javnog reda i mira (nasilničko ponašanje, uništavanje javne imovine i sl.).

Tabela 4

Struktura porodice i vrsta počinjenog krivičnog djela od strane maloljetnih prestupnika

Struktura porodice	Vrsta krivičnog djela						Ukupno	
	Kr. protiv imovine		Kr. protiv života i tijela		Kr. protiv javnog reda i mira			
Potpuna	15	23,1%	6	85,7%	11	36,7%	32	31,4%
Nepotpuna	50	76,9%	1	14,3%	19	63,3%	70	68,6%
Ukupno	65	100%	7	100%	30	100%	102	100,0%
Df			2					
χ^2			12,069					
C			0,325					

Posmatrajući podatke prikazane u tabeli 4, zapažamo da najveći broj krivičnih djela počinjenih od strane maloljetnih delinkvenata pripada kategoriji protiv imovine, i to čak 49% od ukupnog broja počinjenih krivičnih djela. Kada je u pitanju odnos strukture porodice i krivičnih djela protiv imovine koja su počinila maloljetna lica, njih 15 ili 23,1% dolazi iz potpunih porodica, a 50 ili 76,9% iz nepotpunih. Takođe, zanimljiva su zapažanja da kod krivičnih djela protiv života i tijela, gdje šest ili 85,7% maloljetnih prestupnika pripada potpunim porodicama, a samo jedan ili 14,3% nepotpunim. Kada su u pitanju krivična djela protiv javnog reda i mira, 11 ili 36,7% maloljetnika dolazi iz potpunih porodica, dok njih 19 ili 63,3% pripa-

da nepotpunim porodicama. Maloljetnici uglavnom prva krivična djela vrše isključivo radi sticanja materijalne koristi, što spada u oblast krivičnih djela protiv imovine, pa su i prikazani podaci očekivani. Takođe, vremenom oni nastavljaju sa činjenjem ozbiljnijih krivičnih djela, koja su često praćena nasiljem, a često i pod uticajem alkohola i opojnih sredstava. Najčešće, rezultat takvog agresivnog ponašanja jeste remećenje javnog reda i mira, ali u nekim slučajevima maloljetnici su i izvršioci teških krivičnih djela, kao što su ubistva, silovanja, nanošenje teških tjelesnih povreda i sl. Maloljetnici u većini slučajeva dolaze iz porodica gdje je često prisutno nasilje među članovima porodice koju maloljetnici preslikavaju na druge i okruženje, pa su i njihova krivična djela u vezi sa nasiljem često refleksija stanja i problema u porodici.

Iz podataka iznesenih u tabeli 4 vidljivo je da postoji statistički značajna razlika između strukture porodica maloljetnih prestupnika i vrste krivičnog djela koje su počinili maloljetnici. To smo utvrdili izračunavanjem hi-kvadrata. Utvrđeni $\chi^2 = 12,069$ pri $df = 2$ statistički je značajan na nivou 0,01, što potvrđuje našu hipotezu, tj. maloljetni prestupnici koji dolaze iz nepotpunih porodica čine znatno više krivičnih djela od maloljetnika iz potpunih porodica. Time je i četvrta posebna hipoteza (H4) dokazana.

Zaključak

U ovom istraživanju, polazeći od cilja istraživanja, utvrdili smo karakteristike porodica maloljetnih prestupnika, te koliko one kao takve mogu biti uzrok pojave maloljetničkog prestupništva. Cilj istraživanja potvrdili smo dokazivanjem sve četiri posebne hipoteze.

Rezultati koje smo prezentovali u radu ukazuju na to da uzroke devijantnosti mladih treba tražiti u društvu, a ne u pojedincu, i da brojni uzroci pojave maloljetničke delinkvencije polaze od društvene sredine. Ako se pođe od ove konstatacije, evidentno je da sociološke teorije daju najbolji odgovor kada je u pitanju odnos porodice i maloljetničke delinkvencije. Posmatrajući uzrast maloljetnih prestupnika koji se nalaze u vaspitno-popravnom domu, vidimo da je najviše starijih maloljetnih lica i da je to, zapravo, i najrizičnija skupina. Ovaj podatak ukazuje na to da maloljetni prestupnici veoma rano počinju sa činjenjem krivičnih djela, koja su većinom krađe i teške krađe i koje čine radi pribavljanja materijalne koristi. Takođe, porodice maloljetnih prestupnika uglavnom su nepotpune i disfunkcionalne i kao takve su bitan

kriminogeni faktor koji uzrokuje njihovo prestupničko ponašanje. Veoma je važno prilikom određivanja strukture porodice kao faktora rizika kriminalnog ponašanja uzeti u obzir uzrok poremećenosti strukture – da li je roditelj umro, da li je roditelj napustio drugog roditelja, da li je roditelj napustio i djecu. Bračni nesklad pokazao se kao bolji prediktor kriminalnog ponašanja djece nego što je to porodična struktura. Smrt roditelja nema isti uticaj na djetetovo ponašanje kao razvod braka, što dovodi do zaključka da su porodični odnosi, a ne striktno razdvajanje, ono što dovodi do delinkventnog ponašanja. Postoje mnoge studije (Malinić, 2009; Milić, 2001; Zloković, 2014) koje dokazuju da uglavnom nema ničeg patološkog u jednoroditeljskim porodicama, ali da takva struktura može predisponirati skup uslova koji doprinose delinkvenciji. Funkcionalnost porodice jeste veoma važan protektivni faktor, ali tamo gdje je njena funkcionalnost narušena ona postaje rizičan faktor za razvoj delinkventnog ponašanja kod djece i mladih. Konflikti i narušeni porodični odnosi reflektuju se često i na ponašanje djece, koja se osjećaju odbačeno i usamljeno, i izlaz i rješenje za svoje probleme često traže u nekim neformalnim grupama koje su sklone devijantnom ponašanju. Takođe, brojni ekonomski, politički, socijalni i drugi problemi s kojima se društvo i njegovi članovi svakodnevno susreću reflektuju se i na funkcionalnost porodice, koja je danas sve više suočena sa svakodnevним pritiscima i problemima zbog kojih članovi porodice mogu imati osjećaj usamljenosti i nekompetentnosti u vaspitanju djece.

Odnos maloljetnih prestupnika prema školi je negativan, što se ogleda i kroz napuštanje redovnog obrazovanja. Kada je u pitanju struktura porodice, i tu je utvrđeno da djeca iz nepotpunih porodica u većoj mjeri imaju prekinuto ili nezavršeno osnovno obrazovanje, dok je, kada je u pitanju srednje obrazovanje, situacija obrnuta. Svi ovi pokazatelji ukazuju na to da porodica nije jedini kriminogeni faktor prestupničkog ponašanja i da se tu isprepliće veći broj egzogenih i endogenih faktora koji doprinose i uzrokuju delinkventno ponašanje. S obzirom na kompleksnost samog procesa resocijalizacije, važno je poznavati porodične faktore kako bismo adekvatno kreirali i sprovodili prevaspitni tretman prema maloljetnim prestupnicima u toku sprovođenja vaspitne mjere. Porodica je važan faktor socijalizacije, ali narušeni porodični odnosi i disfunkcionalnost mogu uticati na poremećaje u ponašanju djece i mladih, te smo upravo kroz ovo istraživanje ukazali na to koliko takvi narušeni porodični odnosi utiču na pojavu prestupničkog ponašanja mladih.

Literatura

- Anderson, L. G., Scott, J. (2012). Toward an intersectional understanding of process causality and social context. *Qualitative inquiry*, 18(8), 674 – 685.
- Christle, C. A., Jolivette, K., Nelson, C. M. (2007). School Characteristics Related to High School Dropout Rates. *Remedial and Special Education*, 28(6), 325 – 339.
- Hoeve, M. (2007). Long-Term Effects of Parenting and Family Characteristics on Delinquency of Male Young Adults in *European Journal of Criminology*, 4, 161 – 194.
- Howells, L. N., Rosenbaum, A. (2008). Effects of perpetrator and victim gender on negative outcomes of family violence. *Journal of family violence*, 23(3), 203 – 209.
- Hrnjica, S. (2008). *Zrelost ličnosti*. Zavod za udžbenike.
- Jugović, A. (2014). *Zapisi iz anomalije: ogledi iz nauke o društvenim devijacijama*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Killen, K. (2001). *Izdani: zlostavljana djeca su odgovornost svih nas*. Društvo za psihološku pomoć.
- Macanović, N. (2014). *Kriminogena inficiranost učenika*. Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta Banjoj Luci.
- Macanović, N. (2020). *Socijalno neprilagođeno ponašanje djece i adolescenata*. Banja Luka: CMZ.
- Macanović, N. (2021). *Resocijalizacija maloljetnih prestupnika*. Centar modernih znanja.
- Macanović, N., Dujaković, D. (2019). Stanje maloljetničke delinkvencije na području opštine Derвента. *Beogradska defektološka škola*, 25(1), 47 – 69.
- Macanović, N., Grbić-Pavlović, N., Kuprešanin J. (2016). *Maloljetnička delinkvencija – prevencija i resocijalizacija*. Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
- Malinić, D. (2009). *Neuspeh u školskoj klupi*. Institut za pedagoška istraživanja.
- Masten, S. A., Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments – Lessons from research on successful children. *American psychologist*, 53(2), 215 –220.

- Milić, A. (2001). *Sociologija porodice (kritike i izazovi)*. Čigoja štampa.
- Milošević, N. (2004). *Vera u sopstvene sposobnosti i školski uspeh*. Savez pedagoških društava Vojvodine i Viša škola za obrazovanje vaspitača Vršac.
- Mirić, F. (2014). *Savremena shvatanja fenomenologije i etiologije maloletničke delinkvencije* (doktorska disertacija). Univerzitet u Nišu, Pravni fakultet. NaRDuS.
- Мирић, Ф. (2020). Криминолошки осврт на породицу као фактор малолетничке делинквенције. У Н. Мацановић (ур). *Породица и савремено друштво – изазови и перспективе*, стр. 20–29. Центар модерних знања.
- Murray, C. (2009). Parent and teacher relationships as predictors of school engagement and functioning among low-income urban youth. *Journal of early adolescence*, 29(3), 376 – 404.
- Nedimović, T., Biro, M. (2011). Faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. *Primenjena psihologija*, 3, 229 – 244.
- Peterson, S. J. (2001). Successful adults who were once adolescent underachievers. *Gifted child quarterly*, 45(4), 236 – 250.
- Rogers, A. M., Theule, J., Ryan, A. B., Adams, R. G., Keating, L. (2009). Parental involvement and children's school achievement. *Canadian journal of school psychology*, 20(10), 10, 1–24.
- Šram, Z., Futo, A. (1988). Školski neuspeh kao antecedens društveno neprihvatljivog ponašanja dece i omladine. *Pedagoška stvarnost*, 34(7 – 8), 483 – 499.
- Woolley, E. M., Grogan-Kaylor, A. (2006). Protective family factors in the context of neighborhood: Promoting positive school outcomes. *Family relations*, 55(1), 93 – 104.
- Woolley, E. M., Kol, L. K., Bowen, L. G. (2009). The social context of school success for Latino middle school students – Direct and indirect influences of teachers, family, and friends. *Journal of early adolescence*, 29(1), 43 – 70.
- Zloković, J. (2014). *Obiteljski diskurs u kontekstu nasilja maloljetne djece nad roditeljima*. Univerzitet u Rijeci, Filozofski fakultet.

FAMILY AS A CRIMINOGENIC FACTOR OF DEVELOPMENT OF JUVENILE DELINQUENCY

Nebojsa Macanovic

Abstract

Apart from positive impacts a family can have on the development of a child's personality, it can exert a completely opposite influence as well, negative and destructive. If the function of a family is disturbed, it can cause deviant behaviour in a child. This paper features the characteristics of the families of juvenile offenders that were committed to the Banja Luka Juvenile Correctional Facility within the 2006-2020 period. It aims to show how the disturbed structure and functionality of a family can influence the emergence of delinquent behaviour in children, as well as to determine how significant these indicators can be for the implementation of the process of resocialisation of juvenile delinquents in respective correctional facilities. This has been the first research conducted in this correctional facility since its establishment, which points to its social, scientific, and applicative significance.

Keywords: *family, juvenile delinquents, resocialisation, correctional measure.*

СЕМЬЯ КАК КРИМИНОГЕННЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Небойша Мацанович

Резюме

Помимо положительного влияния семьи на развитие и формирование личности ребёнка, она может оказывать и совершенно иное, отрицательное и деструктивное влияние на развитие несовершеннолетних. Если функция семьи нарушена, то действие на ребёнка может быть негативным и может повлиять на возникновение девиантности. В данной статье мы представим характеристику семей несовершеннолетних преступников, которые в качестве воспитательной меры были отправлены в Исправительный центр Баня-Лука, в период с 2006 по 2020 год. Цель данной статьи состоит в том, чтобы показать, как нарушенная структура и функциональность семьи влияет на возникновение делинквентного поведения у детей и насколько значимыми могут быть эти показатели для реализации процесса ресоциализации несовершеннолетних преступников в период содержания воспитательной меры. Это первое исследование, реализованное в данном образовательном учреждении с момента его создания, что свидетельствует о социальной, научной, а также применимой важности данного исследования и достигнутых нами результатах.

Ключевые слова: семья, несовершеннолетние преступники, ресоциализация, воспитательная мера